

П. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЛЕКСИКИ, ФРАЗЕОЛОГІЇ ТА ГРАМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

УДК 811.161.2'243'373.46

БАГАТСТВО ЗНАЧЕНЬ АХРОМАТИЧНИХ КОЛЬОРОНАЗВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ПІДРУЧНИКІВ ТА ПОСІБНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЧУЖОЇ)

Ірина Процик, Олена Бурковська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79000 Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
ел. пошта: iprotskyk@yahoo.com, olenochka444@ukr.net*

Розглянуто лексико-семантичні особливості лексики на позначення кольору. На основі матеріалів підручників та посібників із української мови як чужої виділено типові значення лексем на позначення кольору, а також специфічні значення кольороназв в українській мові, що й визначає їхні лінгвокраїнознавчі особливості.

Ключові слова: кольороназва, ахроматичні кольори, символ, лінгвокраїнознавча специфіка кольороназв, мовна картина світу, підручник з української мови як чужої.

Кольороназви є однією з найцікавіших для дослідження тематичних груп лексики в різних мовах, адже, на думку Людвіга Вітгенштайна, „колір спонукає нас філософувати” [6: 57].

Наявність колірної семантики та її специфіка відображає буття людини у світі, контакти суб'єкта із довкіллям. Кожному народу властиві свої уявлення про світ, що відображає мовна картина світу. Колірні картини світу є значущим компонентом мовної картини світу. Тому для лінгвістів кольорономени є однією з найбільш популярних для дослідження груп лексики. Назви кольорів мають свою специфіку трактування та значення в кожній мові. Різні ставлення до того чи іншого кольору та його відтінків відображено в образних висловах, ідіомах та приказках, які існують у мові. Адже вони акумулюють соціально-історичну, інтелектуальну, емоційну інформацію національного характеру.

Мета статті – розглянути лексико-семантичні особливості лексики на позначення кольору, зосередити увагу на лінгвокраїнознавчій специфіці назв кольорів в українській мові. Матеріалом для розвідки стали ахроматичні кольороназви, які функціують у підручниках та посібниках із української мови як чужої. На основі цього фактичного матеріалу здійснено спробу виділити типові значення лексики на позначення кольору, а також специфічні значення кольороназв в українській мові, що й визначає їхні лінгвокраїнознавчі особливості.

Жоден колір зі спектру барв не викликає таких протилежних символічних асоціацій, як **чорний**. **Чорна** барва, яка здавна символізувала смерть та відчай, водночас навіює думки про вічність, безмежність, безсмертя, таємничість та

внутрішню силу. В українській мові цей колір має й особливе значення, адже асоціюється з кольором землі, яка є святою для українців. У поєднанні з іменником *земля* прикметник **чорний** є постійним епітетом: „*Всякай у невинні душі, як краплина роси у чорну землю всякає*” [4: 21]. Сема **чорного** кольору є в іменнику *чорнозем* [4 : 184, 241, 268], який утворено способом основоскладання від словосполучення *чорна земля*.

Найчастіше прикметник **чорний** вживається у прямому значенні „колір вугілля, сажі; темний, темніший порівняно зі звичайним кольором” [5 : 1381], наприклад: „*Очі в нього чорні, глибокі, як вода в затінку...*” (Г. Тютюнник) [20 : 195], „*Ніч. Чорна, затужавіла осіння ніч з першим приморозком*” [11 : 104]. У поєднанні з іменником *ніч* прикметник **чорний** теж є постійним епітетом. У поетичній мові виникають і такі сполуки, як *ніченька-черничка*, що засвідчують асоціацію іменника *ніч* з прикметником **чорний**: „*...доки до віконця хусточку шовкову ніченька-черничка з поля донесе...*” (В. Чумак) [14: 145]. Ця асоціація підтверджується також тим, що в загадках лексему *ніч* описують за допомогою кольороназви **чорний**: „*Чорна королева весь світ поборолла*” [12: 405].

Субстантивовані прикметники *чорнобровий*, *чорнобривий*, прикметник *чорноокий*, а також словосполучення *чорні очі*, *чорні брови*, від яких утворено ці прикметники, теж мають особливе значення в українській мові, адже найчастіше характеризують красу дівчини або парубка; їх зафіксовано в українських піснях, приказках, у поезії: „*Чорні очка, чорні очка / Як терен...*” (Н. тв.) [4: 458], „*Чи, може, з другою, другу кохає, / Її, чорноброву, уже забува?*” (Т. Шевченко) [14: 53].

В окрему групу колористичної лексики варто об'єднати власні назви, в яких етимологічно простежується лексичний зв'язок із кольороназвою **чорний**, проте на сучасному етапі цей зв'язок втрачено. Так, важливою для українського народу є власна назва *Чорне море* [11 : 54, 85], яка асоціюється з узбережжям українських етнічних земель. Важливість цієї назви засвідчує її використання в державному гімні України: „*Чорне море ще всміхнеться...*” [3: 167]. У цьому реченні власну назву *Чорне море* персоніфіковано.

Не менш важливим є іменник *Чорнобиль*, який утворено від загальної назви рослини *чорнобиль*, що має сему **чорного** кольору: „*Духовний Чорнобиль давно вже розпочався...*” (Л. Костенко) [16: 52]. У цьому реченні власну назву *Чорнобиль* вжито в переносному значенні. Сучасні мовці цю назву пов'язують насамперед із трагедією, катастрофою, яка сталася на атомній станції, поблизу міста *Чорнобиля*.

На лінгвокраїнознавчі особливості слів із колірною семантикою вказують також:

– прізвиська, що пов'язані з лексемою **чорний**. У підручниках зафіксовано прізвиська *Чорний* [4: 155, 188], *Чорномаз* [4: 155, 188], *Чорногор* [4 : 503], *Чорногорець* [4: 503], які втратили лексичний зв'язок із семою **чорного** кольору; прізвиське *Чорногуз* [4 : 426], яке утворене від загальної назви *чорногуз*, що етимологічно пов'язана з від прикметником **чорний**.

Також виявлено антропонімічну назву *Чорноризець*, яка походить від загальної назви *чорноризець* (у значенні „*чернець*”) та не втратила лексичного зв'язку з семою „*чорна барва*”: „*Трактат Чорноризця Храбра „Про літери*” [4: 35].

– топоніми – назви населених пунктів та їхніх частин, які утворено з використанням прикметника **чорний**, наприклад: „*Чорнокінци (назва села)*” (Фольклор) [4: 520], „*...дві ріки, Тисмен і Фесин, що витікають з Чорного лісу*” (М. Бельський) [4 : 500], „*...розкидані по всьому урочищі Чорний Кут*” (О. Опанасюк) [4: 245], „*Чорний Острів*” [4: 578], „*Чорногора*” [4 : 405].

Специфіка функціонування кольороназви **чорний** в українській мові найбільше виявляється тоді, коли цю лексему вживають у переносних значеннях, зокрема таких:

– „нахмурений, занепокоєний, сумний” [5: 1381]: „*Чорна кума...*” (В. Шевчук) [20: 170];

– „вкрай ворожий, поганий, негативний” [5: 1381]: „*Чорною хмарою посунула на Україну татарська орда*” (Н. тв.) [4 : 385], „*Україна – ...країна гарячої любові до народу і чорної йому зради...*” (С. Васильченко) [4: 131];

– „пов’язаний з труднощами, незгодами; сумний” [5: 1381]: „*Ідуть на панцину, чорні і німі*” (С. Васильченко) [4: 131], „*Твій дух не став приниженим і плоским, / Хоч слала доля чорні килими...*” [4 : 26], „*Стояли в згарищах чорних два кінці села у смутку великім, не один з найзників знайшов тут свій чорний кінець...*” (Фольклор) [4 : 520], „*В ту чорну годину...*” (Фольклор) [4: 520];

– „який не викликає схвалення; властивий злісній людині” [5: 1381]: „*...почали в котловину валитися чорні почвари з страшенним криком*” (І. Франко) [4: 412]. У цьому значенні зафіксовано й похідний іменник очорнювання: „*...звинувачено... в очорнюванні сучасної дійсності*” [4: 27].

– „який належить до нижчих верств суспільства; простонародний” [5: 1381]: „*Із роману Пантелеймона Куліша „Чорна рада*” (А. Онищенко) [4: 503].

– „який приносить смерть” [5: 1381]: „*Та забігли на теребовлянську гору холодні, злі вітри і занесли чорне повітря. Занемогла княгиня від чорного повітря ...і до ранку життя скінчила*” [4: 155].

Лексема **чорний** входить до складу фразеологізмів та загадок, наприклад: „*Чорна кішка пробігла між ними і сполохнула той лад, який досі був*” (Панас Мирний) [4: 503], „*Чорний Іван, дерев’яний капітан: де носом проведе, там відмітку кладе*” [12 : 405].

Як показав аналіз, найчастіше в переносному значенні прикметник **чорний** має негативну конотацію.

Символічним в українській мові є поєднання лексеми **чорний** із лексемою **ворон**. У цьому словосполученні прикметник **чорний** є постійним епітетом. Словосполучення **чорний ворон** означає небезпеку, тривогу, а також досвід, знання. Показовою в цьому є назва роману Василя Шкляра „*Чорний ворон*”. Це словосполучення також зафіксовано в підручниках та посібниках: „*Коли грім паде на твої посів і чорний ворон крилами закреше, – з рядів останніх я рвонуся в перші і горе поділю, як хліб і сіль...*” (Б. Олійник) [4: 185], „*Чорне вороння сідало згряями на сніг...*” (М. Коцюбинський) [4: 392].

Кореневоспорідненими з прикметником **чорний** є дієслова **чорніти** [4: 84], **почорніти** [4: 396], дієприкметник **зчорнілий** [4: 534], іменники **чорнота** [4: 83, 85, 252, 253, 263], **чорнобривці** [4: 276], що вживаються в народній творчості та поезії: „*...гори чорніють...*” (Т. Шевченко) [4: 211, 409–410], „*Хай довго сяє осені вогонь / П’янкими чорнобривцями і медом, / Сумним і тихим щастям...*” (С. Охріменко) [4: 276].

Отже, **чорний** є одним із найуживаніших кольорів в українській мові. У поєднанні з іншими словами лексема **чорний** набуває символічного значення, що засвідчено насамперед у фольклорних та поетичних текстах.

Білий колір в українській мові найчастіше символізує радість, світло, чистоту, щастя. Лексема **білий** є антонімом до кольороназви **чорний**, що виявляється в різноманітних протиставленнях у прислів’ях, приказках, крилатих висловах, художніх творах, передовсім для підсилення сказаного, наприклад: „*На чорній землі білий хліб родить*” [11: 132], „*Руки білі, а сумління чорне*” [10: 158], „*Якби сам був білий, то б не чорнив другого*” [4: 324], „*І чорна корова біле молоко дає*” [14: 170]. Як видно з

прикладів, таке протиставлення виявляється в розумінні **чорного** як злого й темного, тоді як **білий** колір символізує добре й світле. Специфіку сприйняття цих кольороназв ілюструє такий жартівливий приклад: „Маленький хлопчик уперше бачить весілля. „Чому ця пані в такій довгій білій сукні?” – питає він. „Бо вона виходить заміж, білий колір символізує чистоту, радість, щастя...” – відповідає мати. „Але зверни увагу, синку, що її майбутній чоловік весь у чорному”, – додав батько” [14: 186].

Опозицію **білий – чорний** письменники використовують для підсилення художніх описів, наприклад: „Чорні хмари росли на крайнебі, насувались над чорною землею. Надворі стало темно, як у коліні. Зате блискавка розгорталася, жевріла, ставала сліпучо-білою. Коли вона потоком білої лави роздирала заслону ночі, на обрії в одну мить з'являлась в огняних рамах чорна силуетка з тополь...” [14: 175].

Найчастіше прикметник **білий** зафіксовано у прямому значенні „колір крейди, молока, снігу” [5: 51]. У такому значенні лексема **білий** є постійним епітетом, поєднуючись із лексемами *личенько, рученька*, що символізують красу дівчини або парубка. Ці словосполучення використовують у фольклорі, художній творчості, наприклад: „Не так та дівчина / Як біле личенько...” (Українська народна пісня) [2: 65], „...і біла рученька в моїй руці тремтить...” (П. Куліш) [12: 403].

Постійним є також епітет **білий**, коли він поєднується з лексемами на позначення речовин, які містять ознаку цього кольору, що й вказано у самій дефініції лексеми **білий** „колір крейди, молока, снігу”. Домінантним є поєднання **білого** кольору з лексемою *сніг*. Це словосполучення письменники використовують у творах, де описано зиму, яка асоціюється з **білим** кольором, а також у порівняннях, загадках, де за ознакою **білого** кольору потрібно відгадати лексему *сніг*: „Тут уперше я побачив білий сніг...” [7: 288], „Білим снігом землю вкрило, / Білі шубки у зайчат, / А весною біло-біло / Зацвіте вишневий сад” [2: 9], „Лісовик білий, як сніг” (В. Гнатюк) [4: 511], „Біле покривало на землю впало” [12: 405]. Також варто згадати про відтінок **білого** кольору *білосніжний*, який утворено зі словосполучення *білий сніг*: „Сенбернари... Груді, лапи, кінчик хвоста завжди білосніжні” (І. Заянчковський) [4: 148].

Часто прикметник **білий** функціонує у значенні „складова частина ботанічних, зоологічних, технічних, хімічних та інших назв, термінів” [5: 51], уживається з лексемами *хліб, вино, гриб, ведмідь, раса, ніч*, а також із лексемами *світ, день*, у поєднанні з якими прикметник **білий** є постійним епітетом, наприклад: „У вас є білий хліб і булка?” [18: 234], „А біле вино – сухе чи солодке?” [3: 76], „А білий гриб – як білий голуб в руки” (П. Біба) [4: 484], „...бачу білого ведмедя” [10: 142], „Жила вона на перепоні Середньовіччя і Нових часів, коли люди білої раси відкрили Новий світ, друк, класичні книги й себе як індивідуальність” (О. Назарук) [4: 245], „...північну околицю, її білі ночі” [1: 260], „...позираючи на білий світ” [1: 260], „Зрозуміло, як білий день” [2: 100].

Особливе значення в українській мові має словосполучення *біла хата*, яке символізує українське село, його красу, доглянутість, заможність: „...скрізь білі хати у вишневих садках...” (Марко Вовчок) [4: 127].

Окрему групу утворюють власні назви, в яких етимологічно простежується лексичний зв'язок із кольороназвою **білий**, проте на сучасному етапі цей зв'язок втрачено. Власні назви засвідчують лінгвокраїнознавчий потенціал кольороназви **білий**, адже вони специфічні, унікальні для кожної місцевості, зокрема:

а) топоніми – назви міст, сіл: *Біла Церква* [4: 272, 294, 502, 575], *Білгород-Дністровський* [4: 576], *Білозерка* [4: 574, 777], *Білогір'я* [4: 578], *Білопілля* [4: 577].

б) гідроніми – назва річки *Білоус*: „...на березі річки *Білоус*” (М. Матвійчук) [4: 382].

в) антропоніми – прізвиська : *Білий* [4: 188], [14: 155], *Білоус* [4: 190], *Білан* [4: 188], [14: 155], *Білоножко* [4: 190], *Білокур* [4: 240].

Лінгвокраїнознавчі особливості лексеми *білий* виявляються тоді, коли її вжито в переносному значенні : „вимитий, випраний; чистий” [5: 51], наприклад: „В убогого тоді неділя, коли сорочка біла” [4: 554].

У підручниках із української мови як чужої зафіксовано фразеологізми, які містять у своєму складі кольороназву *білий*: „шитий білими нитками – очевидна фальшивка” [4: 173], „біла ворона – екстраординарність” [4: 173].

В українській мові функціює чимала кількість кольороназв на позначення кольору, який утворюється поєднанням чорного та білого кольорів. Серед таких лексем насамперед прикметники *сірий, сивий, срібний, сизий*. Вони дуже близькі за своїм значенням і належать до найдавніших в українській мові прикметників – назв кольору. Традиційно вважають, що *сірий* колір не є яскравим, він непомітний, якщо порівнювати його з іншими барвами (про це свідчить і словосполучення *сіра миша* – так говорять про непомітну людину, яка нічим з-поміж інших не вирізняється). Проте кольороназви *сірий, сивий, срібний, сизий* несуть у собі великий емоційно-експресивний заряд. Як зазначає Л. Грибова у статті „Яскравий сірий колір”, вибір того чи іншого слова, його стилістичне забарвлення в тексті залежать не тільки від змісту, ідейного спрямування твору, художніх завдань, поставлених письменником, його індивідуальних можливостей і уподобань, але й від загальних тенденцій, існуючих у мові [8: 43]. Зважаючи на це, варто детальніше розглянути лексико-семантичні особливості прикметників *сірий, сивий, срібний, сизий*.

Найчастіше прикметник *сірий* уживають у прямому значенні „колір середній між білим і чорним; барва попелу” [5: 1130]. У цьому значенні лексема *сірий* є постійним епітетом у поєднанні з іменником *вовк*, наприклад: „Далі батько кликав сірого вовка” (М. Стельмах) [20: 152], „Тричі вона помітила крізь комиші сірий вовчий хребет...” (М. Коцюбинський) [4: 379]. Про це свідчить і лексема *сіроманець* [4: 536], яка найчастіше виконує в реченні синтаксичну роль прикладки для означення лексеми *вовк* : „...може, вовк-сіроманець підшукував собі посухіший острівець...” (Г. Тютюнник) [4: 150].

Прикметник *сірий* в українській мові часто використовують у значенні „хмарний, похмурий (про погоду)” [5: 1130] для опису природи, а також вживають похідні від нього дієслова *сірити, засірити*: „Сірі тумани курілися над нашою землею...” (Панас Мирний) [4: 244], „...сипле сніг / з неба сірої безодні” (І. Франко) [12 : 370], „Ще й сірити надворі не починало...” (Остап Вишня) [12: 360], „...він прокинувся, ледве у вікні засірило” (І. Кирій) [4: 426].

В окрему групу кольоронайменувань варто об’єднати власні назви, в яких етимологічно простежується лексичний зв’язок із кольороназвою *сірий*, проте на сучасному етапі цей зв’язок втрачено. Серед них антропоніми – прізвиська та прізвиська козаків: *Сірий* [4: 146], *Сіроокий* [4: 188, 230], *Сіроух* [4: 230], *Сіроштан* [4: 230], *Сірко* [4: 204].

У переносному значенні прикметник *сірий* використовують зі значенням „нічим не примітний, невиразний; який не належить до привілейованого класу, простий” [5: 1130] для опису людей, наприклад: „...тільки солідарність з тим нашим бідним, сірим братом...” (І. Франко) [4: 391]. Із цим значенням пов’язано вживання похідних іменників *сірома, сіромаха* [4: 209], які утворено за допомогою прикметника *сірий* і

використано для характеристики людей: „*Ти другом, братом і сестрою сіромі стала*” (Т. Шевченко) [4: 237], „*Не знав сіромаха, що вирости крила, що неба достане, коли полетить*” (Т. Шевченко) [4: 209]. Ці іменники є синонімами до слів *бідний*, *бідолоашний*.

Семантику кольороназви *сірий* передає також лексема *сивий*. Прикметник *сивий* функціонує найчастіше у фольклорних та художніх творах, а також у розмовному мовленні в таких значеннях:

– „який утратив своє забарвлення, став білим, срібленим (про волосся)” [5: 1118]: „...*сива моя нене*” (М. Луків) [12: 403]. У цьому прикладі прикметник *сивий* означає колір волосся матері, її життєвий досвід. У такому словосполученні прикметник *сивий* є постійним епітетом і має символічне значення. Ця цитата є уривком із відомої пісні, яка передає ставлення українців до своїх батьків, висловлення шани та поваги, що є визначальним для української культури;

– „який має сірувато-біле, темно-сіре забарвлення, сірий із синюватим або голубуватим відтінком, сірувато-білий, білиший, білуватий” [5: 1118]: „*Сиві очі з жахом дивилися на жито*” (М. Коцюбинський) [4: 449], „*А що ж то ходило? / Таке сиве та мале, / А хвостик, як шило*” (С. Руданський) [13: 327]. Часто в цьому значенні прикметник *сивий* використовують для опису природи, зокрема для образної характеристики іменників *туман*, *небо*, *хмара*: „*Стелються сиві тумани...*” (Г. Косинка) [16: 64], „...*коли в небі сивім крила зашумлять*” (М. Ткач) [4: 423], „...*витягли на чисте мліюче небо сиву важку хмару*” (В. Земляк) [4: 474].

Важливим для українців є опис за допомогою кольороназви *сивий* минулого українського народу, зокрема могил, які символізують період Козаччини, наприклад: „*Могили сиві, що насипані в степах...*” (С. Гуцало) [4: 185].

Прикметник *сивий* є постійним епітетом у поєднанні з іменником *віл*, наприклад: „*Гей, воли сиви половії (Східнополіський говір)*” [11: 161], „*Гей, соб, волики, соб, сивії!*” (М. Коцюбинський) [11: 115]. Нерідко цю лексему використано для опису коня: „...*через твоє подвір'ячко сивим конем їхав*” [11: 91], „*Ой чий то кінь стоїть / Що сива гривонька...*” (Народна пісня) [2: 65]. Кольороназvu *сивий* також вживають у фольклорі та в художніх творах для опису птахів: „*Востанне чути, як закувала сива зозуля*” (Н. Глухенька) [4: 506], „*Ой по горах, по долинах / По козацьких українках / Сив голубонько літає / Собі пароньку шукає...*” [4: 8].

У переносному значенні кольороназvu *сивий* використано для окреслення чогось дуже давнього [5: 1118]: „...*сива давнина й новітні творіння поєдналися гармонійно*” (О. Гончар) [4: 129], „*Вічно юна мудрість / Сива наша совість*” (Ю. Рибчинський) [4: 168], „...*до всієї хліборобської сторони, що трималась на сивому житті*” (М. Стельмах) [4: 442].

Важливими з лінгвокраїнознавчого погляду є власні назви, в яких етимологічно простежується лексичний зв'язок із кольороназvu *сивий*, проте на сучасному етапі цей зв'язок втрачено. Прикладом є прізвиська козаків: *Сивокотило* [4: 188], *Сивокінь* [4: 188] та топонім *Сиваши* [4: 272].

Сиве забарвлення передають і за допомогою дієслів *сивіти* [1: 311], [4: 411], *посивіти* [4: 396], дієприкметника *посивілий* [4: 28, 165], [4: 397], іменника *сивина* [4: 244]. Часто дієслово *сивіти* вживають у переносному значенні „старіти”: „*І виріс я на чужині / І сивію в чужому краї...*” (Т. Шевченко) [20: 52].

Прикметник *сизий* зафіксовано зі значенням „темно-сірий із синюватим полиском; який має синюватий відтінок” [5: 1119]. Цю кольороназvu найчастіше вживають для опису природи, наприклад: „...*в сизім, осіннім тумані клекіт лелечий*”

розтане" (М. Познанська) [4: 82], „...небо над морем стало сизе, і на тому сизому небі заблищала пишна веселка" (І. Нечуй-Левицький) [16: 98].

Кольороназва **сизий** є постійним епітетом у складі словосполучення *сизий орел*. У цьому поєднанні слів лексему **сизий** вжито в переносному значенні: „Бандуристе, орле сизий!" (Т. Шевченко) [4: 213, 365]. Про часте використання цієї словосполучки свідчить іменник *сизокрильці*, який утворено на основі словосполучення *сизі крила*: „Ширяють над степом орли-сизокрильці..." (М. Пригара) [20: 128].

З допомогою якісного прикметника **срібний** у значенні „кольором та блиском схожий на срібло, блискучо-сірий" [5: 1184] найчастіше передають описи природи: „Вгору туман піднімається срібний" (Г. Косинка) [16: 64], „...ворушаться зорі, і обтрушують та й обтрушують срібну паморозь" (М. Стельмах) [20: 158], „...вгорі срібними скелями повільно пропливають від півдня хмари..." (Василь Барка) [4: 428], „...місяць, немов човен круглий і срібний" (Б. Лепкий) [4: 408].

Найчастотніше прикметник **срібний** функціє у метафоричному значенні для змалювання художніх образів у текстах поезій, наприклад: „...місяць на срібних вервечках застиг" (Д. Луценко) [4: 472]. Свідченням цього є й поява таких поетичних новотворів: *мережаносрібний* [4 : 474], *срібноплинний* [4: 196], що містять сему **срібного** кольору.

Отже, прикметник **сірий** і його відтінки **сивий**, **сизий**, **срібний** часто вживають у поезії, народній творчості для створення художніх образів. Ці кольороназви мають високу функціональність в українській мові, попри їхню, на перший погляд, „неяскравість”.

В українській мові відсутність забарвлення часто передають за допомогою прикметника **прозорий**. Ця лексема має значення „який вільно пропускає крізь себе світло, просвічує наскрізь" [5: 971]. Поєднується як у прямому, так і в переносному значеннях з лексемами різних семантичних груп, найчастіше в художніх творах, створюючи неповторні поетичні образи: „Одяг мають тонкий, прозорий..." (Р. Глапок) [4: 515], „Упасти на хвилі прозорі, / Буяти над морем хибким" (Леся Українка) [6: 322], „Осінь танула, як воскова свічка, ставала все прозорішою й легкою" (М. Коцюбинський) [4: 471], „Життя його було ясне і прозоре до дна" (О. Гончар) [11: 105], „...чиясь душа, прозора при свічі" (Л. Костенко) [4: 128], „О мово українська! Тиха і прозора..." (Ю. Бедзик) [4: 453].

Отже, багатий фактичний матеріал, який демонструє високу частотність функціонування лексики на позначення кольору в підручниках та посібниках із української мови як чужої, дає можливість дослідити лексико-семантичні особливості кольороназв, виявити як типові, так і специфічні значення кольорономенів в українській мові, розробити систему вправ для опрацювання кольоронайменувань на заняттях з іноземцями, а також теоретично обґрунтувати необхідність вивчення тематичної групи лексики на позначення кольору в курсі української мови як іноземної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахтіярова Х. Ш. Українська мова : Практичний курс для іноземців : посіб. для слухачів підготовчих відділень і факультетів / Х. Ш. Бахтіярова, С. С. Лукашевич, І. З. Майданюк, М. П. Сегень, С. В. Петухов. – Тернопіль : Укрмедкнига, 1999. – 320 с.

2. Белей О. Розмовляєте українською? Підручник української мови / Олег Белей. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2006. – 188 s.
3. Белей О. Українська мова : Практичний курс для поляків / Олег Белей. – Львів : б. в., 2003. – 71 с.
4. Василенко В. Українська мова : Поглиблений практичний курс : у 2 т. / Володимир Василенко. – Т. 1 – 2. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2001. – 598 s.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2001. – 1440 с.
6. Витгенштейн Л. Философские работы / Л. Витгенштейн. – М. : Мысль, 1994. – Ч. 1. – 460 с.
7. Вступний курс з української мови для студентів-іноземців підготовчого відділення / за ред. Т. О. Дегтярьової. – Суми : Університетська книга, 2010. – 415 с.
8. Грибова Л. Яскравий сірий колір / Л. Грибова // Культура слова. – К., 1981. – Вип. 20. – С. 37 – 43.
9. Гримич М. Українська мова щодня : Початковий рівень : навч. посіб. / Марина Гримич, Наталія Непийвода, Володимир Різун. – К. : Заповіт, 1998. – 160 с.
10. Жлуктенко Ю. А. Изучаем украинский язык : Самоучитель : учеб. пособ. / Ю. А. Жлуктенко, Е. А. Карпиловская, В. И. Ярмак; под ред. В. М. Русановского. – К. : Либідь, 1996. – 224 с.
11. Лесів М. Шкільна граматики української мови / Михайло Лесів. – Warszawa : Wydawnictwo szkolne i Pedagogiczne, 1995. – 174 s.
12. Намакштанська І. Є. Добридень! : Посібник з української мови у малюнках і мовленнєвих моделях / І. Є. Намакштанська. – Донецьк : Сталкер, 1998. – 416 с.
13. Новицька Л. Г. Вивчаємо українську : навч. посіб. / Л. Г. Новицька, Т. М. Поліщук. – К. : НМК ВО, 1993. – 336 с.
14. Паламар Л. М. Практичний курс української мови : навч. посіб. / Л. М. Паламар, О. А. Бех. – К. : Либідь, 1993. – 192 с.
15. Сокіл Б. Вчимося розмовляти українською / Богдан Сокіл. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 95 с.
16. Станкевич Н. Морфологія сучасної української мови : зб. вправ / Ніна Станкевич. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997. – 112 s.
17. Тематичні діалоги для розвитку усного мовлення на початковому етапі навчання української мови як іноземної / уклад. Ніна Станкевич. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 2000. – 40 с.
18. Чистякова А. Б. Українська мова для іноземців : підручник для іноземних студентів вищих навчальних закладів / А. Б. Чистякова, Л. І. Селіверстова, Т. М. Лагута. – Х. : ХНУ імені В. Каразіна, 2006. – 524 с.
19. Amir-Babenko S. Lehrbuch der ukrainischen Sprache / Svetlana Amir-Babenko. – Hamburg : Buske, 1999. – 304 s.
20. Huk I. Вивчаємо українську мову : podręcznik do nauki języka ukraińskiego / Irena Huk, Mirosława Kawecka. – Lublin : Wyd. KUL, 2003. – 228 s.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2014

доопрацьована 14.02.2014

прийнята до друку 22.02.2014

**VARIETY OF MEANINGS OF ACHROMATIC
UKRAINIAN COLOUR NAMES
(ON THE BASIS OF TEXTBOOKS AND COURSEBOOKS
OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE)**

Iryna Protsyk, Olena Burkovska

*Lviv Ivan Franko National University
Department of Applied Linguistics,
1 Universitetska St., room 233, 79000 Lviv, Ukraine
phone: 032 239 43 55
e-mail: iprotsyk@yahoo.com, olenochka444@ukr.net*

In this article lexico-semantic peculiarities concerning colour marking have been considered. Being based on the materials of coursebooks, typical meanings of colour lexemes have been singled out. Also stress has been made on some specific meanings of colour names which determine linguistic regional ethnographic peculiarities.

Key words: colour name, achromatic colours, symbol, linguistic regional ethnographic peculiarity, language picture of the world, coursebook of Ukrainian as a foreign language.

**БОГАТСТВО ЗНАЧЕНИЙ АХРОМАТИЧЕСКИХ НАЗВАНИЙ ЦВЕТА
В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ (НА МАТЕРИАЛЕ УЧЕБНИКОВ И ПОСОБИЙ
ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ)**

Ирина Процьк, Елена Бурковская

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского прикладного языкознания,
ул. Университетская, 1, комн. 233, 79000 г. Львов, Украина
тел.: 032 239 43 55
эл. почта: iprotsyk@yahoo.com, olenochka444@ukr.net*

Рассмотрены лексико-семантические особенности лексики для обозначения цвета. На основе материалов учебников и пособий по украинскому языку как иностранному выделены типичные значения лексем для обозначения цвета, а также специфические значения цветообозначений в украинском языке, что и определяет их лингвострановедческие особенности.

Ключевые слова: названия цвета, ахроматические цвета, символ, лингвострановедческая специфика цветообозначений, языковая картина мира, учебник по украинскому языку как иностранному.